

КАПІТАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Модель інвестиційного забезпечення вищих навчальних закладів України обумовлена специфікою функціонування вказаних закладів, більшість з яких мають статус бюджетних установ, а тому їхня фінансова діяльність жорстко регламентується приписами бюджетного законодавства. Чинна стратегія бюджетної політики, що націлена на зменшення державних видатків, вступає у протиріччя із необхідністю збільшення фінансування інвестиційних програм і проєктів, що реалізуються вищими навчальними закладами державної та комунальної форм власності. За умов вказаної моделі такі вищі навчальні заклади не можуть спрямувати на фінансування власної інвестиційної діяльності навіть ті фінансові ресурси, які були акумульовані із позабюджетних джерел (за рахунок надання освітніх та супутніх послуг за замовленнями юридичних та фізичних осіб).

Протягом останніх років у системі фінансування інвестиційної діяльності розвитку вищої освіти України намітилися певні негативні тенденції, що обумовлені дефіцитністю бюджетних ресурсів. Не дивлячись на те, що відносний рівень бюджетного фінансування діяльності вищої освіти в Україні є доволі високим (від 2,1 до 2,4% від ВВП протягом 2012-2020 рр.), вказані ресурси спрямовуються переважно на фінансування так званих "захищених" статей видатків (оплата праці, нарахування на неї, стипендія, оплата комунальних послуг в межах держзамовлення). Органи державної влади, в першу чергу Міністерство освіти і науки України, неодноразово зверталися до керівників вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності із вимогою припинення інвестиційних витрат (окрім проведення аварійних та невідкладних робіт).

Особливістю фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти є порівняно вища, ніж за іншими видами економічної діяльності, частка інвестицій, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, що обумовлено наявністю значної кількості навчальних закладів державної форми власності (для порівняння: у 2020 р. частка коштів державного бюджету у загальному обсязі фінансування капітальних інвестицій у сфері вищої освіти перевищувала 40%, у той час як середній по економіці показник становить близько 7%). У той же час частка власних коштів установ вищої освіти (в першу чергу вищих навчальних закладів) у структурі фінансових джерел інвестиційної діяльності є

порівняно незначною (менше 50%). Відтак, ключовим ризиком фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти є недостатнє бюджетне фінансування (у тому числі внаслідок бюджетного дефіциту). Можна також зробити висновок про відсутність системності у проведенні державної інвестиційної політики у сфері вищої освіти, залежності цієї політики від стрімких змін макроекономічної ситуації та стану бюджетних доходів.

Згідно висновку члена-кореспондента НАПНУ України М. Ф. Степка, незадовільне державне фінансування діяльності вищих навчальних закладів є одним із основних чинників, що гальмує ефективну трансформацію національної сфери вищої освіти на інноваційну модель розвитку.

Надійність власних коштів установ і організацій (вищих навчальних закладів) як джерела фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти є недостатньою. Починаючи з 2013 р. вищі навчальні заклади відчують зниження платоспроможного попиту на освітні послуги (внаслідок падіння реальних доходів населення, зменшення кількості випускників середніх шкіл – потенційних споживачів освітніх послуг, переорієнтації певної кількості потенційних замовників на отримання послуг за кордоном тощо)

За таких умов вищі навчальні заклади цілком прогнозовано змушені відмовлятися від планів щодо нарощування фінансових джерел задля реалізації інвестиційних програм, у тому числі в частині впровадження освітніх інновацій, програм з енергозбереження, модернізації матеріально-технічної бази тощо.

Отже, потрібна оптимізація моделі фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти, у першу чергу на основі вироблення єдиних концептуальних підходів до формування відповідних пріоритетів і проєктів, запровадження нових механізмів державно-приватного партнерства, залучення нетрадиційних (нових) джерел фінансування інвестицій тощо. З іншого боку, реалістично оцінюючи поточну макроекономічну ситуацію, слід визнати, що вироблення єдиної моделі фінансового забезпечення інвестиційної діяльності для системи вищої освіти є майже неможливим, оскільки вищі навчальні заклади, як ключовий елемент цієї системи, є принципово різними структурами за критеріями форми власності та організаційно-правової форми організації діяльності.

Вищі навчальні заклади державної та комунальної форм власності змушені формувати та реалізовувати власну інвестиційну політику з огляду на приписи органів державного управління в контексті реалізації загальної інвестиційної моделі держави. Нині державні інвестиційні ресурси вкрай обмежені, через що реалізація інвестиційних проектів у державному секторі економіки здійснювалася без належної бюджетної підтримки. Вищі навчальні заклади державної та комунальної форм власності змушені повністю переорієнтуватися на підтримку поточної спроможності реалізовувати навчальний процес та здійснювати традиційні заходи навчально-виховного змісту.

Вищі навчальні заклади приватної форми власності мають більшу гнучкість у залученні фінансових ресурсів для фінансування інвестиційної діяльності, натомість вони є вразливими з огляду на більш високе податкове навантаження, адже такі заклади створені як звичайні підприємства (а не бюджетні установи, які відповідно до податкового законодавства є неприбутковими організаціями). Вищі навчальні заклади приватної форми власності, будучи комерційними організаціями, що націлені на отримання прибутку, можуть залучати фінансові ресурси для фінансування власної інвестиційної діяльності із будь-яких незаборонених законодавством джерел, у тому числі за рахунок кредиту.

Враховуючи викладені міркування, можемо сформулювати перспективні завдання державної підтримки фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти: удосконалення інструментарію державного регулювання інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти; обґрунтування концептуальних положень до політики державного (бюджетного) фінансування освітніх інвестицій; впровадження ефективної моделі державно-приватного партнерства у сфері фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів; стимулювання модернізації техніко-технологічної бази вищої освіти, підвищення рівня її інтелектуального та матеріального забезпечення, підтримка повноцінної участі у програмах міжнародного освітнього співробітництва.

Відтак, перспективна модель фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти має передбачати: визначення державного фінансування та інвестування вищої освіти як пріоритетного напрямку видатків бюджету, забезпечення неухильного виконання державних рішень щодо інвестування розвитку вищої освіти;

формування багатоканальної системи інвестиційного забезпечення вищої освіти, у тому числі з використанням новітніх інструментів (освітні ваучери, освітні кредити тощо); повноцінне фінансування державою здобуття вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах у обсязі, визначеному державними стандартами; стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у розвиток вищої освіти, у тому числі з

використанням податкових інструментів; визначення пріоритетних напрямів інвестування вищої освіти і концентрація фінансових ресурсів для їх реалізації; забезпечення ефективного використання коштів на функціонування та розвиток вищої освіти, у тому числі з використанням механізмів громадського контролю.

Ефективність фінансування капітальних інвестицій, спрямованих у розвиток сфери вищої освіти, забезпечуватиметься на основі встановлення та неухильного дотримання таких базових принципів її фінансування:

- поступовий перехід до формування видатків державного та місцевих бюджетів на вищу освіту на основі встановлених нормативів;

- чітке розмежування бюджетного та позабюджетного фінансування діяльності навчальних закладів;

- забезпечення підзвітності та прозорості використання коштів;

- забезпечення формування державного замовлення на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах різних форм власності на конкурсній основі з урахуванням якості освітніх послуг;

- здійснення економічної діяльності навчальними закладами на засадах неприбутковості.

Пропонується на основі вказаних пропозицій та рекомендацій розроблена чітка стратегія державної політики у сфері інвестування розвитку вищої освіти. Запропонована стратегія узгоджена (гармонізована) з іншими стратегічними документами, що визначають напрями прискорення соціально-економічного розвитку держави.

Пропонується виконати дослідження щодо визначення соціально-економічних критеріїв ефективності некомерційного інвестування у сфері вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Захарін С. В. Податкове стимулювання інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти / С. В. Захарін // Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: збірник тез наукової конференції. – Ірпінь: НУДПС України, 2015. – С. 113-114.

2. Захарін С. В. Перспективи інвестиційного забезпечення розвитку сфери вищої освіти в контексті глобалізаційних викликів / С. В. Захарін // Економіка і управління. – 2016. – № 3. – С. 35-46.

3. Каленюк І. С. Економіка освіти / І. С. Каленюк. – К.: Знання України, 2017. – 316 с.

4. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.